

EBÜ'İ-ÂLİYE er-RİYÂHÎ

(أبو العالية الرياحي)

Ebü'l-Âliye Rufey' b. Mihrân
er-Riyâhî el-Basrî
(ö. 90/709)

Tefsir, hadis ve kıraat âlimi, tâbiî.

Câhiliye devrinde doğduğu ve Hz. Ebü Bekir'in hilâfeti yıllarında müslüman olduğu kaynaklarda zikredilmektedir. Riyâhî nisbesini, kendisini satın alıp bir müddet sonra âzat eden Riyâhoğulları'ndan bir kadının kölesi olması sebebiyle aldığı anlaşılmaktadır. Tahsil hayatına, köle olduğu yıllarda Basra'da Kur'an okumayı ve yazı yazmayı öğrenerek başladı. Bu öğrenimini ailesinden (veya efendisinden) habersiz olarak sürdürdüğünü, üzerinde hiçbir mürekkep lekesi görülmediğini söyler; buna göre müslüman olduğunu başlangıçta çevresinden gizlediği ileri sürülebilir. Daha sonra aşıptan nakledilen rivayet ve hadisleri öğrenmeye çalışan Ebü'l-Âliye, onları tanımak ve bu rivayetleri bizzat kendi ağızlarından işitmek için Dimaşk'a ve Medine'ye gitti. Ali b. Ebü Tâlib, Übey b. Kâ'b, Ebü Zer el-Gıfârî, Abdullah b. Mes'ûd, Âişe, Zeyd b. Sâbit, Abdullah b. Abbas, Ebü Müsâ el-Eş'arî gibi ashâbın ileri gelenlerinden hadis öğrendi; Hz. Ebü Bekir'le de görüştü. Kıraati de arz* yoluyla Übey b. Kâ'b, Zeyd b. Sâbit ve Abdullah b. Abbas'tan öğrenen Ebü'l-Âliye, bir rivayette göre Kur'an'ın tamamını Hz. Ömer'e üç defa okumuştur. Ancak Zehebî bu rivayeti "sahih ve garîb" olarak nitelendirdikten sonra rivayette yer alan "kara'tü alâ Ömer" (Ömer'e okudum) ibaresinin bir başka rivayette "kara'tü alâ ahdi Ömer" (Ömer devrinde okudum) şeklinde yer aldığı belirtilir ve Hz. Ömer'in Ebü'l-Âliye'ye bu kadar zaman ayırmasının mümkün olmadığını, esasen onun Kur'an'ın tamamını cemedanlar arasında yer almadığını söyler (*Ma'rifetü'l-kurrâ*, vr. 11^a).

Dâvûd b. Ebü Hind, İbn Sîrîn, Rebî b. Enes ve Hâlid b. Mihrân el-Hazzâ gibi tanınmış muhaddislerin kendisinden hadis rivayet ettiği Ebü'l-Âliye'den Şuayb b. Habhâb, Rebî b. Enes, A'meş ve başkaları ilm-i kıraat öğrendi. Kıraat-i seb'â* imamlarından Ebü Amr b. Alâ'nın da ondan faydalandığı rivayet edilir.

İbn Maîn, Ebü Zür'a ve Ebü Hâtim gibi cerh ve ta'dil otoritelerinin sika* olarak değerlendirdikleri Ebü'l-Âliye'nin rivayetleri *Kütüb-i Sitte*'de yer almış, İbn Ebü Dâvûd kendisinden, "Sahâbilerden sonra Kur'an'ı en iyi bilen kimse" di-

ye söz etmiştir. Zehebî de İbn Ebü Dâvûd'un "Kur'an'ı en iyi bilen" ifadesiyle Kur'an'ın tefsirini kastettiğini ileri sürmüştür (*a.g.e.*, vr. 11^a). İbn Hibbân, İmam Şâfiî'nin onun hakkındaki görüşünün menfi olduğunu kaydetmekte, diğer bazı kaynaklarda da Şâfiî'nin, "Ebü'l-Âliye'nin hadisi asılsızdır" dediği zikredilmektedir. Ancak gerek İbn Adî gerekse Zehebî (*Mizânü'l-i'tidâl*, II, 54), mürsel hadisleri delil kabul etmeyen Şâfiî'nin bu sözünün Ebü'l-Âliye tarafından mürsel olarak rivayet edilen, namazda sesli olarak gülmekle ilgili bir hadis hakkında söylenmiş bulunduğunu, dolayısıyla Ebü'l-Âliye'nin rivayet ettiği bütün hadisleri kapsamadığını söylemişlerdir.

İbn Abbas, Basra valisi iken ilmî kişiliğine değer verdiği Ebü'l-Âliye'yi meclisinde yanına oturtur, âzatlı bir köleye yapılan bu muameleyi yadırgayanlara da ilmin insanın şerefine şeref kattığını ve baş köşeye oturma hakkı kazandıracığını söylerdi. Ebü'l-Âliye'nin altmış defa haccettiği (İbn Kuteybe, s. 454), Mâverâünnehir'de ilk ezan okuyan kişi olduğu ve bu arada Sıffin Savaşı'na katıldığı, ancak taraflardan birinin tekbir ve tehlillerine diğer tarafın da aynı şeyleri söyleyerek cevap verdiğini görünce savaş alanını terkedip oradan uzaklaştığı kaynaklarda verilen bilgiler arasındadır.

Ebü'l-Âliye er-Riyâhî 90 yılının Şevval ayında (Ağustos 709) vefat etmiş olup bu tarih 93 (712), 106 (724) ve 111 (729) olarak da zikredilmektedir.

Hz. Osman ve Hz. Ali'nin hilâfeti yıllarında müslümanlar arasında meydana gelen ihtilâflardan büyük ölçüde etkilendiği anlaşılan Ebü'l-Âliye'nin Hâricîler'e karşı çok sert bir tavır takındığı görülmektedir. Kendisinden nakledilen, "Allah'ın bana verdiği iki nimetten, yani İslâm hidayetiyile beni bir Hâricî (Harûrî) yapmamasından hangisinin daha üstün olduğunu doğrusu bilemiyorum" sözü onun bu konudaki tutumunu açıkça ortaya koymaktadır. Ebü'l-Âliye, başlangıçta her gün bir hatim indirmeye çalışırken Medine'ye gidip ashâbın bu konudaki uygulamalarını gördükten sonra haftada bir hatim indirmeye devam etmiş ve hayatta iken bütün mal varlığını vakfetmiştir.

Dâvûdî onun bir tefsir yazdığını zikreder. Ancak bundan maksadın, bazı Kur'an âyetlerinin tefsiriyle ilgili olarak Übey b. Kâ'b'dan naklettiğine ve daha sonraki tefsir ve hadis kaynaklarında kısmen yer aldığına işaret edilen (M. Hüseyin ez-Ze-

hebî, I, 115) rivayetlerin tamamı olduğu anlaşılmaktadır.

BİBLİYOGRAFYA :

İbn Sa'd. *et-Tabakât*, VII, 112-117; Buhârî. *et-Tarhu'l-kebir*, III, 326-327; İbn Kuteybe. *el-Ma'arif* (Ukkâse), s. 454; İbn Hibbân. *es-Sikât*, IV, 239; İbn Adî. *el-Kâmil*, III, 1022-1030; Ebü Nuaym. *Hilye*, II, 217-224; İbn Teymiyye. *Mecmû'u fetâvâ*, VII, 22, 67; Zehebî. *A'lamü'n-nübela*, IV, 207-213; a.mlf., *Ma'rifetü'l-kurrâ*, Millet Ktp., Ali Emîrî, nr. 2500, vr. 10^b-11^b; a.mlf., *Mizânü'l-i'tidâl*, II, 54; İbnü'l-Cezerî. *Gâyetü'n-nihâye*, I, 284-285; İbn Hacer. *Tehzîbü't-Tehzîb*, III, 284-286; Dâvûdî. *Tabakâtü'l-müfessirîn*, I, 172-173; M. Hüseyin ez-Zehebî. *et-Tefsir ve'l-müfessirân*, Kahire 1381/1961-62, I, 115; Ali Sâmi en-Neşşâr. *Neş'etü'l-fikri'l-felsefî fi'l-İslâm*, Kahire 1978, III, 116-118.

ABDULLAH AYDEMİR

EBÜ'İ-ANBES es-SAYMERİ

(أبو العباس الصيمري)

Ebü'l-Anbes Muhammed b. İshâk
b. İbrâhîm es-Saymerî
(ö. 275/888)

Hiciv şairi, edip ve astrolog.

213 yılı Ramazan ayında (Kasım 828) Küfe'de doğdu. İyi bir tahsil gördükten sonra Basra'nın bir nahiyesi olan Saymer'e kadı tayin edildi. Bu sebeple Saymerî nisbesiyle anılır. Devrinin birçok şairini hicvetmesiyle tanındı. Şiir kabiliyeti sayesinde Abbâsî Halifesi Mütevekkil-Alellah'ın (847-861) nedimi olarak sarayda kaldı. Bu arada Mütevekkil'in müneccimliğini de yaptı. Daha sonra halife olan Mu'temid-Alellah'ın (870-892) himayesini gördü. Mütevekkil ile Mu'temid arasındaki dönemde onun yine sarayda kalmış olması muhtemeldir. Sarayda pek çok kişiyi hicvettiği için başta vezirler olmak üzere birçok kimse kendisinden çekinirdi. Asıl şöhretini Mütevekkil'in huzurunda Buhtürî'yi hicvetmekle sağladı. Bunun üzerine Mütevekkil kendisini 1000 dirhemle mükâfatlandırdı. Muhtemelen bu sebeple sarayla Buhtürî'nin arası açıldı. Ebü'l-Anbes Bağdat'ta öldü ve doğduğu yer olan Küfe'de defnedildi.

Ebü'l-Anbes sarayda anlattığı eğlendirici hikâyeler, ustaca taklitleri ve şiirleriyle dikkatleri üzerine çekmesini bildi. Davranışlarını halifenin fikirlerine ve duygularına göre ayarlar, bunu yaparak de çok defa açık saçık ifadeler kullanarak çeşitli tipleri tasvir ederdi. Kaynakların ifadesinden anlaşıldığına göre Saymerî bu konuda kendisini tamamen serbest kabul etmiş ve bu arada *Kitâbü'l-Kavvâd* adında bir de eser yazmıştır. Şiirlerinin pek azı günümüze kadar